

«ДЕНЬ Д» У СТРУКТУРІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

*Рущенко І.П., доктор соціологічних наук, професор
Національний технічний університет «Харківський політехнічний
університет»*

Поняття «День Д» (D-day) закріпилося у військовій лексиці від часів Другої світової війни, коли військове командування США таким чином позначало початок операції Оверлорд (Overlord) – перший день висадки у Нормандії (6 червня 1944 р.). Отже, в структурі «класичної» війни це є день початку масштабної стратегічної операції, у т.ч. під це визначення потрапляє і перший день початку війни як такої, бо війни третього покоління починаються з потужного комбінованого удару усіма доступними засобами (наприклад, такі відомі числа, як 1 серпня 1939 р., 22 червня 1941 р., 7 грудня 1941 р. підпадають під визначення). Подібні дати приховуються агресором (або стороною, яка планує наступ) до моменту початку військових дій, але його надалі не можна було маскувати внаслідок очевидності та масштабу інвазії.

Війна четвертого покоління, якщо за приклад узяти сучасну російсько-українську війну, має суттєві відмінності, зокрема, «День Д» перетворюється на справжню загадку. Відмінності наступні: 1) війна не оголошується, 2) починається не військовими (не збройними) методами, на початку широко використовується «м'яка сила» (soft power), 3) стратегічні наміри приховуються, спецоперації – військово-цивільні, пропагандистські, військово-політичні, у т.ч. кібератаки, терористичні акції, організація руху «п'ятої колони» – приховуються або не подаються як засоби ведення війни, і можуть здаватися випадковими і розрізненими подіями. Якщо стратегічна і соціальна розвідка не працює, аналітика на низькому рівні, тобто сукупний інтелект нації «відпочиває», то початок гібридної війни взагалі не фіксується. Це дає агресору абсолютну перевагу, він латентно наносить різноманітні удари, маючи на меті дві цілі: послабити із середини і ізолювати на міжнародній арені країну-жертву.

В структурі гібридної війни, очевидно, немає класичного «Дня Д». Принаймні, на слайді, який демонстрував начальник ГШ ЗС РФ В.Герасимов під час відомого виступу у січні 2013 р. на сесії академії військових наук такої «вузлової» дати немає. Він демонстрував графік неперервної висхідної лінії, яка відображала нарощування військової агресії до точки, коли країні-жертві буде нав'язаний мир на умовах країни-агресора. Від цієї верхньої точки лінія падає вниз, що, очевидно, відображає закінчення конфлікту. Тільки на заключній стадії передбачено використання військової сили у контексті «примушення до миру». Проте, навіть на цьому графіку є нульова позначка. Що вона означає? За логікою схеми – це момент прийняття стратегічного рішення щодо початку війни у гібридному форматі. Формально таку точку, яка відповідає певній даті календаря або хронологічному періоду, можна розглядати як «День Д». Але останній ззовні мало відрізняється від інших

днів, принаймні, для країни-жертви і світового співтовариства. «Нульову точку» можна позначити як «Д1», бо гібридна війна розгортається по висхідній, і це передбачає й інші точки зламу.

Чи можна ідентифікувати «Д1»? Принаймні зрозуміти, що країна обрана у якості об'єкту інвазії? Це не є риторичні запитання. Вони потребують відповіді, бо від цього залежить наступна доля нації і держави, проти яких вже сформовані гібридні загрози. Україна не зуміла ідентифікувати «Д1» та осмислити характер зовнішніх загроз, що тягло за собою низку фатальних політичних і військово-стратегічних помилок, відсутність мобілізації з боку громадянського суспільства. В результаті на весні 2014 р. виникла драматична ситуація, коли абсолютно не готове до війни суспільство було поставлене перед фактом агресії, яку до останнього не усвідомлювали а ні політики, а ні громадянське суспільство. Спробуємо шляхом ретроспективного історико-політичного аналізу дати відповідь, коли саме бере початок гібридна війна, що ведеться проти України, і на базі емпіричного досвіду виділити загальні ознаки «нульової точки».

Наша відповідь полягає у наступному: першою «матеріальною» подією російської агресії, очевидно, були події довкола острова Тузла у 2003 р. Їх можна розглядати як розвідку боєм, але не в класичному сенсі, а у дусі гібридної війни – для промацування резистентності політичної системи і суспільства в цілому. З цього моменту Україна вже розглядається Кремлем як об'єкт нападу і театр військових дій; у проміжок часу від 2003 до початку 2014 рр. по різним секторам українського суспільства було здійснено низку різноманітних ударів – в економіці, енергетиці, політиці, цивільному сектору, сфері масової свідомості. Контекст війни пояснює окремі далеко не дружні дії Москви (наприклад, «газові» або «сирні» війни), які поза воєнного контексту втрачають ознаки раціональності і здорового глузду. Суттєвою перемогою В.Путіна було те, що «справа Гонгадзе» перекреслила можливості євроінтеграції України під час другого президентського терміну Л.Кучми, а 2008 р. на саміті НАТО у Бухаресті західні лідери не наважилися дати Україні план дій щодо вступу в альянс, хоча попередня домовленість з В.Ющенком існувала. Отже, Україна залишилася без жодного військового союзника у світі. Наступною стратегічною перемогою східного сусіда було підписання у 2009 р. кабального газового договору, що робив Україну заручницею Росії. Наступною фатальною подією був прихід до влади В.Януковича, який повністю контролювався Москвою, підписання на весні 2010 р. відомих Харківських угод по базуванню на території України військово-морського флоту РФ, що було прологом до здачі Криму. З цього моменту швидким темпом відбувається руйнація основ національної безпеки України. ЗС України шляхом різноманітних дій переводяться у формат небоездатних, СБУ ставиться під контроль ФСБ, фактично припиняється розвідувальна, аналітична, контрпропагандистська діяльність, що потенційно мала заважати Путіну йти до стратегічної цілі стосовно України.

Проте не тільки суто «матеріальні» події свідчать про відправну точку у гібридній агресії. Є ще кілька важливих обставин, умовно нематеріального змісту, без яких важко уявити перехід до воєнного стану. На наш погляд, необхідним фактором є «зла воля» верховного правителя країни-агресора. В сучасну епоху демократичні країни не планують і не починають війни колоніального типу і будь-якого іншого у супереч міжнародному праву. Політичні системи побудовані таким чином, що жоден президент або прем'єр міністр не може визначити самостійно курс на війну, і розв'язати агресивні дії приховано від суспільства. Це майже виключається на сто відсотків. В країнах з диктаторськими режимами, у тоталітарних системах від волі суверена залежить багато, і він може не зважати на громадську думку, політикум, виборчий орган влади, які, як правило, сліпо ідуть у фарватері політики диктатора. Загарбницька війна у ХХІ ст. дорівнюється злочинній дії, і той, хто її планує, є фактично злочинцем. Психологія диктаторів стає предметом дослідження у сенсі визначення: до якої міри вони схильні до злочинних дій. В.Путін, на наш погляд, підпадає під категорію «природжені злочинці», ми це намагалися довести у своїй монографії. Життєвий шлях кремлівського диктатора підтверджує цей висновок, його «зла воля» породжена тим, що внутрішньо він не має достатніх стримуючих механізмів, і спокуса творити зло завжди перемагає, особливо в ситуації, коли є підстави легітимізувати злочин, пояснити його, наприклад, державними або «вищими» інтересами.

Кримінальні нахили одної людини є важливою, але недостатньою обставиною. Важливою умовою є загальне соціально-психологічне й культурно-ідеологічне тло, на якому розгортається агресія. Путін був впевнений, що отримає карт-бланш від свого народу (за виключенням невеликої частини «зрадників», «агентів держдепу» тощо). І він не помилився. На справді, є корінні причини, які за умови приходу до влади диктатора з кримінальним світоглядом, зробили можливим напад РФ на Україну. Мова іде про цивілізаційний розлом, принципові соціокультурні відмінності українського і російського суспільств, які існують протягом багатьох століть. Ми вважаємо, що причини російсько-української війни пояснюються теорією конфлікту цивілізацій С.Гантінгтона. Імперська тема, бажання великого сегменту росіян відновити імперію є лише формою цивілізаційного наступу зі сходу, що документально простежується з часів протистояння Київської Русі зі степовими народами, де найбільш яскравим був епізод з так званою татаро-монгольською навалою. Сучасна російсько-українська війна є продовженням цієї драматичної традиції. І масова підтримка дій Путіна з боку «простого народу» не є випадковістю, московський правитель це прогнозував, коли таємно починав гібридну війну.

20 – 23 лютого 2014 р. відбувся перехід до нової (активної) фази гібридної війни, з цього моменту агресор ставить рішучі цілі, застосовує відкриті форми боротьби. Цей короткий період фактично є точкою «Д2» на графіку агресії РФ проти України. Власне відкриті дії мали початися 23 лютого в день закриття Сочинської зимової олімпіади. Вважаємо, що цей

день був обраний Путіним заздалегідь, бо для нього було важливим символічне співпадіння «Д2» з центральним військовим святом. Але для початку відкритих масштабних дій потрібно було вирішити низку тактичних завдань. Російські стратеги ще з 1990-х рр. підхопили і узяли на озброєння так звану теорію керованого хаосу. За кілька днів агентура РФ, «п'ята колона» мали занурити Київ у суцільний хаос, вивести владні інституції до Харкова, а потім захопити столицю України у відповідь на звернення «законної» української влади та під прикриттям тези щодо наведення порядку та боротьби з тероризмом. На нашу думку, існував план «А» захоплення України через Харків і північний напрям. Більш докладно ми аналізували цей намір у низці публікацій [4, 5]. Доля країни і плану «А» вирішувалася 20-22 лютого, власне 22 числа він зірвався остаточно, і тоді Пугін дав наказ розгортати кримську операцію, яка і почалася в ніч на 23 лютого. Ідея захопити вісім східних і південних областей (під проект «Новоросія») не зникала, тепер це мало відбутися у гібридному стилі після приєднання до РФ Криму.

Зрив плану «А» був зумовлений низкою причин. Одна з головних полягає у тому, що ворогу не вдалося занурити Київ у хаос. Тактика спричинення хаосу зводилася до низки дій та наказів з Москви: 1) розстріл активістів на вул. Інститутській (20.03) й одночасно команда на відведення силовиків з Києва та зняття охорони з державних установ; 2) команда на втечу зі столиці усіх керівників силового блоку, яка була виконана впродовж 21.03.; 3) очевидно, для посилення картини хаосу, ДРГ ворога організували акти саботажу на кількох залізничних гілках, що спричинило 21 лютого запізнення прибуття до Києва потягів на 6-7 годин. Після цього, на думку архітекторів сценарію, Київ мав зануритися у суцільний хаос: захоплення держустанов, підпали, пограбування магазинів, бешкетування на вулицях некерованого натовпу тощо. Політичні й управлінські інституції мали бути паралізовані. Насправді відбулося таке: 1) центр влади залишився у столиці України, оскільки пізно ввечері 20 лютого відновила роботу Верховна Рада, 2) жодних погромів і бешкетів в місті не спостерігалось, навпаки, відновлювався звичний режим життєдіяльності, запрацював громадський транспорт, були відчинені двері магазинів, закладів громадського харчування тощо; 3) громадські активісти підтримували порядок на вулицях, були організовані патрулі, аби не допустити активізації кримінальних елементів та провокацій.

Наступна фаза гібридної війни, як і вказано на схемі Герасимова, мусила бути «гарячою» з використанням збройних сил. Сутички військового характеру почалися ще 13 квітня після захоплення Слов'янська російськими громадянами на чолі з І.Гіркіним. Навесні до Донбасу перекидалося, головним чином, легке озброєння для незаконних збройних формувань, а з червня – важке озброєння. Але по-справжньому нова фаза відкрилася у 20-х числах серпня, коли РФ завдала потужного удару по українським військовим підрозділам та добробатам регулярними частинами своїх збройних сил. В операції довкола Іловайська, Луганська, під Маріуполем брали участь вісім посиленних батальйонних тактичних груп противника, більше тисячі одиниць

бронетехніки. Цю подію можемо ідентифікувати як «Д3», тобто момент масованого застосування збройних сил з метою «примушення до миру». Ситуація в деяких рисах нагадувала блицкриг у Грузії в серпні 2008 р. Після удару, який дезорганізує збройні формування противника, спостерігається відхід основної маси військ на власну територію, а за справу беруться дипломати, аби закріпити отриману перемогу. Щоправда, плани В.Путіна почали руйнуватися через опір українців, «Мінськ-1» не дав східному диктатору бажаної перемоги, і тоді відбулося перезавантаження «Д3» – зимовий наступ у 2015 р. в районі Дебальцевого і «Мінськ-2». Відтоді війна прийняла форму, яка не передбачена графіком В.Герасимова.

Отже, наш аналіз дозволяє зробити такі висновки:

– «Дня Д» у класичному розумінні цього терміну в структурі гібридної війни, очевидно, не існує. Війна розгортається за іншою логікою: від систематичного застосування «м'якої сили» і різноманітних невійськових спецоперацій до початку активних дій та занурення театру військовий дій у хаос, а потім у слушну мить – нанесення потужного збройного удару для посилення позицій на мирних переговорах. Наш аналіз дозволяє виокремити три переломні точки, які за аналогією зі старим терміном початку стратегічних операцій можна називати «Д1», «Д2», «Д3»:

– «Д1» – прийняття у вищих політичних колах країни-агресора твердого рішення почати війну у гібридному форматі, про що можуть свідчити масштабні провокації, проведення спецоперацій пропагандистського або цивільно-військового штибу, акти тероризму, кібератаки, факти втручання у виборчий процес тощо. Вони засвідчують, що «зла воля» диктатора знайшла своє вираження у прийнятті стратегічного рішення, яке з високим ступенем вірогідності буде мати народну підтримку і внутрішню легітимізацію завдяки пропаганді і більш фундаментальним соціально-психологічним причинам.

– «Д2» – перехід від латентної до активної фази, коли одночасно розгортаються усі можливі засоби і сценарії занурення країни-жертви або її окремих регіонів у ситуацію штучного хаосу, активізується «п'ята колона», розгортаються та озброюються незаконні збройні формування (НЗФ), натиск робиться на цивільно-військові операції, але можуть використовувати сили спеціальних операцій для «гарантованого» захоплення влади «із середини».

– «Д3» – масоване застосування регулярних збройних формувань на території країни-жертви з метою «примушення до миру» і закінчення війни на користь агресора.